

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Raciborzu
State College in Racibórz

BEATA FEDYN

The function of family in developing health awarness

Rola rodziny w kształtowaniu świadomości zdrowotnej

Rodzina jako podstawowa jednostka społeczna jest współodpowiedzialna za zdrowie swoich członków[1]. Współodpowiedzialność ta związana jest przede wszystkim z zapewnieniem odpowiednich warunków przedmiotowych i podmiotowych wpływających na dobrostan zdrowotny. Istotnym elementem warunków podmiotowych jest świadomość zdrowotna, na którą składa się wiedza o zdrowiu i chorobie, pozycja zdrowia w systemie wartości oraz ukształtowane wzorce percepcyjne[2]. Możemy stwierdzić, że są to główne czynniki, które współtworzą decyzje i zachowania zdrowotne członków rodziny. Na szczególną uwagę zasługuje tutaj proces kształtowania systemu wartości człowieka pod kątem spraw zdrowia, ponieważ uformowanie określonych zachowań jest przede wszystkim rezultatem procesu wartościowania czyli nadawania pozytywnego lub negatywnego znaku obiektom, czynnościom lub zdarzeniom. Efektem tego procesu jest pojawienie się w świadomości hierarchii określonych wartości, które regulują stosunek ludzi do otaczającej rzeczywistości. W procesie wychowania można więc nauczyć dziecko postrzegać zdrowie jako cenniejszą i godną najwyższego szacunku wartość, która przejawia się także w konkretnych zachowaniach prozdrowotnych. Oczywiście jest to proces, na który mają także wpływ inne środowiska wychowawcze, ale wydaje się, że rodzina spełnia tutaj wiodącą rolę. Od urodzenia aż do śmierci jednostka jest pod wpływem tego, co myślą, co cenią, do czego dążą, w co wierzą, co uznają za najważniejsze i według jakich postępują rodzice i inni członkowie rodziny[3].

MATERIAŁ I METODA

Biorąc pod uwagę powyższe stwierdzenie przeprowadziliśmy badania sondażowe, które pozwoliły nam zebrać materiał empiryczny na temat pozycji zdrowia w systemie wartości dzieci w wieku 10, 13, i 15 lat oraz ich opinii na temat zdrowia. Populacja badawcza liczyła

---

¹ Kawula S. , Brągiel J. , Janke A. W. , Pedagogika rodziny. Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1998, s. 138.

² Ratajczak Z. , Model zachowania się człowieka wobec własnego zdrowia. Wnioski dla praktyki promocyjnej. [W:] Heszen – Niejodek I. , Ratajczak Z. [red.], Promocja zdrowia. Psychologiczne podstawy wdrożeń. Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1997, s. 57.

³ Kawula S. i wsp. , Pedagogika...op. cit. s. 12.

429 uczniów szkół raciborskich. W grupie dzieci dziesięcioletnich znalazło się 145 osób, w grupie 13 – latków 134 osoby, a w grupie uczniów piętnastoletnich – 150 osób.

OMÓWIENIE WYNIKÓW BADAŃ

Wyniki badań, którymi dysponujemy pozwalają stwierdzić, że w świadomości zdecydowanej większości młodzieży zdrowie nie tylko istnieje ale jest wartością najważniejszą. Wśród takich wartości, jak szacunek wśród kolegów i koleżanek, dobre wyniki w nauce, pieniądze, dobre stosunki z rodzicami oraz pozytywna opinia wśród nauczycieli, 82,08 proc. trzynastolatków i 88 proc. piętnastolatków umieszcza zdrowie na pierwszej pozycji. Pozostała część dzieci z tych klas także nadaje zdrowiu wysoką rangę, umieszczając go na drugiej [7,47 proc. uczniów klasy VI i 8 proc. w grupie dzieci piętnastoletnich] lub trzeciej pozycji [10,47 proc. 13 - latków i 4 proc. 15 - latków]. Wartości ważniejsze od zdrowia to najczęściej dobre stosunki z rodzicami, zadowolające wyniki w nauce lub pozytywna opinia wśród rówieśników. Sytuowanie zdrowia wśród innych wartości, ważnych w tym okresie dziecka, jest charakterystyczne zarówno dla dziewcząt jak i chłopców. Miejsce zamieszkania także nie wpływa w istotny sposób na postrzeganie rangi zdrowia [tabela 1,2,3]. Badania innych autorów potwierdzają również zjawisko podnoszenia znaczenia zdrowia w hierarchii ważnych życiowo celów dzieci i młodzieży. Najbardziej cenione są miłość, zdrowie, rodzina i życie[4].

Analiza odpowiedzi uczniów potwierdziła wysokie wartościowanie zdrowia we wszystkich grupach wiekowych. Istnieje jednak grupa osób, która nie w pełni jeszcze uświadamia sobie znaczenie zdrowia dla człowieka, ponieważ tylko połowa badanych zgodziła się ze stwierdzeniem, że ludzie zdrowi mogą wiele osiągnąć w swoim życiu. Pozostała część nie jest przekonana o zależności pomiędzy zdrowiem a wysoką jakością życia. Warto zwrócić uwagę na to, że odsetek osób, które tak twierdzą zasadniczo nie zmienia się w poszczególnych grupach wiekowych [tabela 4].

Ludzie powinien być świadomy faktu, że zdrowie nie jest stanem statycznym dlatego we wszystkich okresach swego życia człowiek może je doskonalić, chronić, ratować oraz przywracać. Dlatego za niezadowolające możemy, że blisko jedna czwarta badanej populacji nie jest przeświadczona o tym, iż o zdrowie należy zabiegać już w dzieciństwie. Niektórzy [6,67 – 8,21 proc.] nawet twierdzą, że tylko starzy i chorzy ludzie powinni się tym zajmować.

WNIOSKI

Przytoczone wypowiedzi ankietowanych pozwalają podzielić badaną populację na cztery grupy.

Pierwsza, stanowiąca około połowę badanej populacji, to dzieci, którzy cenią zdrowie, wiedzą, że umożliwia ono osiągnięcie zamierzonych celów życiowych oraz wyrażają pogląd, że należy dbać o tę wartość przez całe życie.

Druga grupa to osoby, dla których zdrowie jest najważniejszą wartością, zgadzają się z poglądem, że człowiek powinien zabiegać o nie już od najmłodszych lat, ale nie są w pełni

---

⁴ Gawęł – Luty E. , Sitko M. , Świat wartości współczesnej młodzieży w świetle badań. [W:] Kojs W. , Mrózek R. , Studenski R.[red.], Młodzież w sytuacji...op.cit. s. 151; Gniazdowska I. , Postawy maturzystów wobec zdrowia jako wartości. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Opolskiego, Pedagogika 32, Opole 1995, s. 70-71; Muzyka W. , Miejsce zdrowia w hierarchii wartości młodzieży. [W:] Czaplicki Z. , Muzyka W. [red.], Nauki o wychowaniu a promocja zdrowia. WSP, Olsztyn 1997, s. 96.

świadomi korzyści jakie płyną z dobrego stanu zdrowia. Grupa ta stanowi blisko jedną czwartą badanych.

Następna, stanowiąca 20 proc. badanych, to osoby, którzy raczej uważają zdrowie za cenną wartość, ale nie popierają opinii, że już w dzieciństwie należy o nie dbać oraz nie zdają sobie sprawy z tego, że zdrowie jest środkiem i warunkiem ich codziennego życia.

I wreszcie ostatnia grupa stanowiąca zdecydowaną mniejszość to dzieci, dla których zdrowie nie jest przedmiotem wartościowania. Uważają oni, że nie warto się nim zajmować.

Okazuje się więc, że u około połowy badanych nie ukształtowano wszystkich aksjologicznych aspektów filozofii zdrowia i wartość zdrowia nie została w pełni zaakceptowana i uznana za istotny składnik osobowości.

Należałoby zwrócić uwagę na jeszcze jeden bardzo ważny element wyników naszych badań. Mianowicie uznając wychowanie zdrowotne jako proces oczekujemy pewnego postępu. Postęp ten odzwierciedla się przede wszystkim w osobowości ucznia, a konkretnie w jego potrzebach, postawach, systemie wartości, przekonaniach dotyczących zdrowia. Okazuje się jednak, że opinie i stwierdzenia na temat zdrowia reprezentowane przez ankietowanych nie zmieniają się w znaczny sposób w poszczególnych grupach wiekowych. Możemy zatem uznać, że także na polu szkolnego wychowania zdrowotnego nie osiągnięto satysfakcjonujących wyników, a szkoła powinna być podstawową instytucją wspierającą rodzinę w kształtowaniu świadomości zdrowotnej najmłodszego pokolenia.

Wysokie wartościowanie zdrowia przez dziecko jest istotnym celem procesu kształtowania świadomości zdrowotnej. Zależy nam przede wszystkim na tym, aby wartość ta nie miała tylko charakteru deklarowanego, ale była praktykowana. Idzie o to, aby wychowanek przejawiał rzeczywiste działania na rzecz zdrowia swego i innych ludzi, umieli wykorzystać jego potencjał fizyczny, psychiczny i społeczny do osiągnięcia innych celów, traktowali zdrowie jako rodzaj zasobów i swoisty kapitał człowieka. Z tego powodu powinno być ono przedmiotem licznych zabiegów i troski, mającej na celu nie tylko jego ochronę, lecz umacnianie, pomnażanie i rozwój[5]. Natomiast liczne wyniki badań dotyczące zachowań zdrowotnych potwierdzają, że wśród większości populacji dzieci i młodzieży nie nastąpiło uwewnętrznienie wartości zdrowia i jest ono traktowane głównie jako wartość deklarowana i akceptowana. Zdrowie powszechnie uważane jest za istotny warunek życia, który należy szanować, ale w praktyce ankietowani postępują niezgodnie z owymi deklaracjami. Przyczyna tego stanu zależy od wielu czynników. Jednym z nich jest na pewno wpływ wzorca osobowego – rodziców, nauczycieli oraz rówieśników. Należy także zaznaczyć, że opisany dysonans pomiędzy wysoką lokatą zdrowia a konkretnymi zachowaniami zdrowotnymi wynika z faktu, że bardzo często w życiu zwyciężają inne cele. Zdrowie nie zawsze może być najważniejsze, często przegrywa ono z przygodą, chęcią zabawy z rówieśnikami czy trudną sytuacją materialną rodziców. Wydaje się, że jednym ze sposobów przeciwdziałania tym zjawiskom jest edukacja zdrowotna wpisana w szeroki proces promocji zdrowia. Wymaga to przedsięwzięć edukacyjnych w różnych obszarach, począwszy od polityki społecznej państwa, poprzez instytucje i organizacje społeczne, społeczności, aż po rodzinę i jednostkę[6].

---

⁵ Ratajczak Z., Model zachowania się człowieka...op. cit. s.59.

⁶ Słońska Z., Współczesna wizja edukacji zdrowotnej a promocja zdrowia. [W:] Woynarowska B., Kapica M., [red.], Teoretyczne podstawy edukacji zdrowotnej. Stan i oczekiwania. KOWEZ, Warszawa 2001, 72.

Tabela 1 Opinie dzieci dziesięcioletnich na temat zdrowia i jego roli w życiu człowieka według płci i miejsca zamieszkania

Podkreśl stwierdzenia z którymi się zgadzasz	Miasto N	Miasto %	Wieś N	Wieś %	M N	M %	Ż N	Ż %
Zdrowie jest najważniejsze w życiu człowieka	53	85,48	72	86,74	58	87,87	67	84,81
Człowiek powinien dbać o swoje zdrowie od najmłodszych lat	35	56,46	69	83,13	52	78,78	52	65,82
Tylko starzy i chorzy powinni dbać o swoje zdrowie	6	9,67	4	4,81	4	6,06	6	4,59
Człowiek zdrowy może wiele osiągnąć w swoim życiu	25	40,32	45	54,21	37	56,06	33	41,72
Zdrowiem nie warto się zajmować	3	4,83	2	2,40	3	4,54	2	2,53

Źródło : obliczenia własne na podstawie analizy wyników ankietowania.

Tabela 2 Opinie dzieci trzynastoletnich na temat zdrowia i jego roli w życiu człowieka według płci i miejsca zamieszkania

Podkreśl stwierdzenia z którymi się zgadzasz	Miasto N	Miasto %	Wieś N	Wieś %	M N	M %	Ż N	Ż %
Zdrowie jest najważniejsze w życiu człowieka	52	81,25	58	82,85	47	81,03	63	82,89
Człowiek powinien dbać o swoje zdrowie od najmłodszych lat	46	71,87	59	84,28	43	74,13	59	77,63
Tylko starzy i chorzy powinni dbać o swoje zdrowie	5	7,81	3	4,28	4	6,89	4	5,26
Człowiek zdrowy może wiele osiągnąć w swoim życiu	39	60,93	38	54,28	36	62,06	41	53,94
Zdrowiem nie warto się zajmować	4	6,25	5	7,14	5	8,62	4	5,26

Źródło : obliczenia własne na podstawie analizy wyników ankietowania.

Tabela 3 Opinie dzieci piętnastoletnich na temat zdrowia i jego znaczenia w życiu człowieka według płci i miejsca zamieszkania

Podkreśl stwierdzenia z którymi się zgadzasz	Miasto N	Miasto %	Wieś N	Wieś %	M. N	M. %	Ż N	Ż %
Zdrowie jest najważniejsze w życiu człowieka	60	83,33	64	82,05	47	81,03	77	83,69
Człowiek powinien dbać o swoje zdrowie już od najmłodszych lat	55	76,38	62	79,48	46	79,31	71	77,17
Tylko starzy i chorzy powinni dbać o swoje zdrowie	4	5,55	6	7,69	4	6,89	6	6,52
Człowiek zdrowy może wiele osiągnąć w swoim życiu	47	67,27	41	52,56	35	60,34	53	57,60
Zdrowiem nie warto się zajmować	4	5,55	1	1,28	3	5,17	2	2,17

Źródło : obliczenia własne na podstawie analizy wyników ankietowania.

Tabela 4 Opinie uczniów na temat wartości zdrowia oraz jego roli w życiu człowieka

Opinie, z którymi zgadzają się uczniowie	10 lat		13 lat		15 lat	
	N	%	N	%	N	%
Zdrowie jest najważniejsze w życiu człowieka	125	86,21	109	81,43	124	82,67
Człowiek powinien dbać o swoje zdrowie już od najmłodszych lat	104	71,72	101	75,37	117	78,00

Tylko starzy i chorzy ludzie powinni dbać o swoje zdrowie	10	6,90	11	8,21	10	6,67
Człowiek zdrowy może wiele osiągnąć w swoim życiu	70	48,28	77	57,46	88	58,67
Zdrowiem nie warto się zajmować	5	3,45	10	7,46	5	3,33

Źródło : obliczenia własne na podstawie analizy wyników ankietowania.

PIŚMIENNICTWO

1. Czaplicki Z. , Muzyka W. [red.]: Nauki o wychowaniu a promocja zdrowia. WSP, Olsztyn 1997
2. Gniazdowska I. : Postawy maturzystów wobec zdrowia jako wartości. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Opolskiego, Pedagogika 32, Opole 1995.
3. Heszen – Niejodek I. , Ratajczak Z. [red.]: Promocja zdrowia. Psychologiczne podstawy wdrożeń. Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1997.
4. Kawula S. i wsp. : Pedagogika rodziny. Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1998.
5. Kojas W. , Mrózek R. , Studenski R.[red.]: Młodzież w sytuacji zmian gospodarczych, edukacyjnych, społecznych i kulturowych. Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Filia w Cieszynie, Cieszyn 1999.
6. Szecówka A. [red.]: Dzieci i młodzież Raciborza. Analiza biomedyczna i pedagogiczno – społeczna. Wyd. Alta, Wrocław 1994.
7. Woynarowska B. , Kapica M. , [red.]: Teoretyczne podstawy edukacji zdrowotnej. Stan i oczekiwania. KOWEZ, Warszawa 2001.

STRESZCZENIE

W niniejszej pracy przedstawiono wyniki badań sondażowych dotyczących opinii dzieci w wieku 10, 13, 15 lat na temat zdrowia i umiejscowienia go jako wartości w systemie aksjonormatywnym. Miejsce zdrowie w systemie wartości człowieka jest jednym z elementów świadomości zdrowotnej, na który istotny wpływ ma rodzina.

ABSTRACT

The results of researches concerning opinions children` (in the age 10,13 and 15) about health and its location as a value in axiom-normative system. The place of health in the human system of values is one of the elements of health awarness, on which the family has a significant impact.